

ЕСТОПЕЛЬ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Шаталова Лариса Миколаївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та приватного права,
Київський університет права Національної академії наук України
Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0327-4141>

Намясенко Ольга Кузьмівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9368-1698>

Здійснено аналіз правової природи естопеля та особливості його застосування у міжнародному публічному праві. В правовій доктрині естопель розуміється як: правило, принцип, інструмент, доктрина, захисний механізм.

Зазначено, що ситуацію естопеля породжує непослідовна поведінка у відносинах публічного характеру за участю суб'єкта владних повноважень. Естопель у міжнародному публічному праві застосовується з метою зупинення недобросовісної поведінки держави, якщо така непослідовна поведінка держави завдає шкоди іншому суб'єкту міжнародного права, або ж дозволяє державі-порушниці отримати неправомірну перевагу або вигоду. Цей правовий принцип означає втрату державою права посилатися на будь-які факти чи обставини на обґрунтування своїх міжнародних посягань.

*Розкрито особливості застосування естопеля як ефективного засобу проти дій російської федерації, зокрема: блокує спроби РФ щодо заперечення відповідальності за порушення прав людини та окупацію українських територій; допомагає закріпити правовий статус окупованих територій як українських. Є ефективним засобом відповідальності держав за порушення усталених правил та норм міжнародного правопорядку. Цей принцип зміцнює універсальні норми міжнародного права *jus cogens* та зобов'язання *erga omnes*, перешкоджаючи РФ уникати відповідальності за порушення сутності міжнародних договорів.*

Охарактеризовано обов'язкові складові юридичні елементи, необхідних для застосування принципу естопеля до правових позицій російської федерації, закріплених у міжнародних договорах з Україною: 1) репрезентація; 2) залежність / покладання; 3) шкода / перевага.

Ключові слова: естопель, основні елементи естопеля, міжнародний договір, агресія, міжнародна відповідальність.

Рекомендоване посилання:

Шаталова Л. М., Намясенко О. К. Естопель як засіб протидії порушенням міжнародних договорів російською федерацією. *International Bulletin on Public Administration and Legal Affairs*. 2025. № 4 (6). С. 106–110. DOI: <https://doi.org/10.32844/ibpala-2025-4.16>

ESTOPPEL A MEANS OF COUNTERING VIOLATIONS OF INTERNATIONAL TREATIES BY THE RUSSIAN FEDERATION

Shatalova Larysa Mykolaivna,

Ph.D in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International
And Private Law, Kyiv University of Law National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0327-4141>

Namiasenko Olga Kuzmivna,

Ph.D in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Private Law,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9368-1698>

This article analyzes the legal nature of estoppel in public international law and outlines the specific features of its application. In legal doctrine, estoppel is understood as a rule, a principle, a tool, a doctrine, or a protective mechanism.

It is noted that a situation of estoppel arises from inconsistent conduct in public legal relations involving a public authority. In public international law, estoppel is applied to prevent a state from acting in bad faith where its inconsistent conduct causes harm to another subject of international law or allows the violating state to obtain an unlawful advantage or benefit. This legal principle implies that a state loses the right to rely on certain facts or circumstances to justify its international wrongful acts.

*The paper also highlights the specific features of applying estoppel as an effective measure against the actions of the Russian Federation. In particular, estoppel can block attempts by the Russian Federation to deny responsibility for human rights violations and the occupation of Ukrainian territories, and it helps to reaffirm the legal status of the occupied territories as part of Ukraine. Estoppel serves as an effective mechanism for holding states accountable for violations of established rules and norms of the international legal order. This principle strengthens peremptory norms of international law (*jus cogens*) and *erga omnes* obligations, preventing the Russian Federation from evading responsibility for breaches of hundreds of international treaties.*

The mandatory legal elements required for applying the principle of estoppel to the legal positions of the Russian Federation set out in international treaties with Ukraine are identified as follows: (1) representation; (2) reliance; and (3) detriment or advantage.

Key words: *estoppel, essential elements of estoppel, international treaty, aggression, international responsibility.*

Актуальність теми

Систематичні порушення російською федерацією (далі – РФ) міжнародно-правових зобов'язань, особливо під час збройної агресії проти України актуалізують пошук ефективних правових інструментів. Які сприятимуть забезпеченню стабільності міждержавних правовідносин та притягненню до відповідальності непослідовних у своїй зовнішній політиці держав. Доктрина естопель є фундаментальною для забезпечення послідовності дій суб'єктів міжнародних відносин, зокрема держав, і, водночас, становить важливий елемент інститута міжнародної відповідальності.

Естопель – дієвий інструмент, який можна знайти в різних системах судової практики,

визнаний всіма системами приватного права та водночас поширюється й на міжнародну публічну сферу. В українському законодавстві нині відсутнє чітке законодавче регулювання цього принципу.

Стан дослідження

Доктрина «естопель» для національного законодавства є новим правовим явищем. Окремі її аспекти розглядалися відомими українськими вченими: К. Б. Дрогозюк, І. Бутирська, В. Г. Буткевич, А. І. Мануїлова, А. С. Новосад, С. Я. Рабовська, Т. В. Степанова та іншими. Водночас залишається актуальною проблема застосування естопель у міжнародному публічному праві. Зокрема, його застосування

при порушенні державами своїх міжнародних зобов'язань та рф міжнародних договорів, укладених з Україною.

Мета статті

Метою статті є аналіз теоретичних аспектів та умов застосування доктрини матеріального естопеля у міжнародному публічному праві щодо порушень державою-агресоркою зобов'язань за двосторонніми міжнародними договорами.

Виклад основного матеріалу

Широта правової природи «естопель» пояснює існування великої кількості його видів, їх позначень і застосування в доктринах різних країн. Так, естопель розуміється як: правило, принцип, інструмент, доктрина, захисний (Рабовська, 2023).

У науковій літературі естопель визнається процесуально-матеріальним втіленням загального принципу добросовісності. В матеріальному праві естопель – це превентивний засіб, який забороняє сторонам посилатися на неукладеність договорів або недійсність зобов'язань після виконання його умов, якщо своєю поведінкою вони вже підтвердили наявність волевиявлення на його виконання. Принцип добросовісності (*bona fides*) є схожим засобом забезпечення справедливості в системі континентального права, як естопель – для загального права. В країнах романо-германської правової сім'ї термін «естопель» нормативно не закріплений, проте присутні та функціонують аналогічні йому конструкції. Зокрема, відомий принцип доброї совісті, закріплений у ЦК України (ст. 3, 13 ЦК України).

У міжнародному публічному праві естопель визнається як загальний принцип права. Що забезпечує його універсальне застосування, незалежно від конкретних норм міжнародних договорів. Зазначене впливає з змісту статті 38(1)(с) Статуту Міжнародного суду ООН. У сукупності з загальними принципами міжнародного публічного права: добросовісності, належного виконання прийнятих на себе зобов'язань, стабільності, передбачуваності та чесності у відносинах між суб'єктами. Концепція естопеля як загального принципу міжнародного публічного права, забезпечує виконання функції юридичного стримування водночас, забороняє державам отримувати переваги від власної суперечливої поведінки. Держава може реалізовувати свої суб'єктивні права тільки в обсязі, який не порушує права іншого суб'єкта міжнародного права.

Неодмінною умовою фіксації ситуації естопеля та застосування доктрини естопеля у міжнародному праві є наявність основних правових елементів: 1) репрезентація, тобто існування певної зрозумілої та недвозначної міжнародно-правової позиції держави з окремих питань; 2) суттєва зміна чи скасування державою своєї початкової позиції; 3) залежність / покладання, а саме вчинення іншим суб'єктом міжнародного права, який добросовісним способом покладался на цю позицію, будь-яких дій або утримання від

них; 4) шкода / перевага – як наслідок таких дій чи бездіяльності завдання збитків іншій державі.

Отже, принцип естопеля покликаний стимулювати послідовну поведінку держав, що відповідає принципу добросовісності. Настає як результат конкретного недотримання правила послідовності у поведінці держави, за обставин проявленої довіри щодо цієї поведінки з боку іншої держави.

Хоча міжнародне право не обмежує суб'єкта в можливості змінити свою позицію в межах досягнутих домовленостей з тих чи інших причин (Мануїлова, 2018). Згідно з визначенням поняття у словнику міжнародного права «естопель – це «міжнародно-правова норма, що означає втрату державою права посилатися на підстави припинення, призупинення або недійсності міжнародних договорів» (Перепьолкін та ін., 2014). Таким чином, держава втрачає право посилатися на підстави, якщо вони були їй відомими, і на які вона раніше погодилась або виявила мовчазну згоду. У майбутньому несподівана зміна своєї позиції з позиції інституту естопеля визнаються неправомірними.

З точки зору доктрини «естопель» на особливу увагу заслуговує, заява президента рф у березні 2014 року про те, що в результаті подій останніх кількох місяців на території України виникла нова держава, щодо якої росія ніяких зобов'язуючих документів не підписувала (Посольство України в Грецькій Республіці (2014) Aide mémoire про порушення РФ імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*)). Такі дії слід розуміти як обов'язковий елемент естопеля, а саме як суттєва зміна чи скасування державою своєї початкової позиції. Така непослідовна поведінка мала наслідком припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і рф.

У правовій доктрині додатково звертається увага на складне питання щодо обмеження дії естопеля, зокрема у випадках порушення імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*) або зобов'язань *erga omnes*. Держава, яка вчиняє міжнародні злочини, наприклад, агресію, геноцид чи екоцид, не може бути *estopped* від заперечення цих злочинів. Естопель може застосовуватися лише для блокування юридичних маневрів порушника, а не для легалізації порушення норм *jus cogens*. Також, розглядуваний принцип, забороняє державі, що вчинила агресію, використовувати процесуальні чи матеріальні заперечення для уникнення відповідальності. У цьому контексті, естопель є засобом посилення міжнародної відповідальності, який перешкоджає бажанню агресора посилатися на суперечливі правові позиції з метою уникнення наслідків своїх дій.

РФ під час гібридної війни та повномасштабної агресії проти України порушила сотні міжнародних договорів. Що свідчить про повне зневажання принципів міжнародного права *jus*

cogens, зобов'язань *erga omnes*, незалежності та суверенітету України.

Наведемо деякі міжнародні договори та принципи, які були порушені рф:

1. Статут ООН та Декларація про принципи міжнародного права 1970 року. Безпосередньо порушено принципи суверенної рівності держав, територіальної цілісності та заборони застосування сили. Згадаємо, що 1 березня 2014 року рада федерації федеральних зборів рф одноголосно підтримала звернення президента рф про введення «обмеженого військового контингенту» збройних сил рф на територію України.

2. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (1994) (далі – Будапештський меморандум. Порушено гарантії безпеки – рф демонстративно відмовилась від попередніх консультацій з Україною і державами-гарантами її територіальної цілісності, що є показовим нехтуванням її міжнародно-правовими зобов'язаннями. Росія систематично нехтує фундаментальними нормами міжнародного права, нівелюючи, зокрема, принципи ядерного роззброєння.

3. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та рф (1997). Цей договір порушений рф у 2014 році та денонсований Україною у 2018 році.

4. Також Гельсінський заключний акт ОБСЄ (1975) – порушено принципи непорушності кордонів та територіальної цілісності України. Принципи Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод – рф здійснює масові порушення прав людини на окупованих територіях, що призвело до виключення рф з Ради Європи. Конвенцію ООН з морського права – здійснюється блокування українських портів та незаконне використання морських ресурсів. Всі Женевські конвенції – порушуються норми щодо поводження з військовополоненими та цивільним населенням. Агресія рф була засуджена світовим співтовариством та оцінена як правовий нігілізм.

Доктрина естопеля забезпечує причинно-наслідковий зв'язок між фундаментальними принципами права та конкретними порушеннями. Наприклад, доктрина естопеля прямо визначає класичним правопорушенням порушення рф норм Будапештського меморандуму, зокрема відмову від односторонніх чи договірних гарантій безпеки. Доктрина естопеля покликана зупинити саме такі правопорушення, оскільки Україна повністю покладалася на гарантії держав-гарантів, відмовившись від свого ядерного арсеналу.

Охарактеризуємо дії рф на відповідність ключовим правовим елементам естопеля. *Репрезентація* означає, що при укладанні міжнародних договорів повинна існувати чітка, недвозначна заява, обіцянка або послідовна поведінка держави-гаранта. За вказаними вище договорами рф створювала певне очікування або правовий стан

для України. *Залежність / покладання* означає, що Україна, укладаючи Будапештський меморандум, покладалася на цю репрезентацію країн-гарантів – надання їй гарантій безпеки та суверенітету. Відповідно до принципу естопеля Україна може змінити свою позицію, взяти на себе зобов'язання або відмовитися від певних прав, внаслідок обставин, які створені непослідовною поведінкою рф як держави-гаранта. *Наявність шкоди або переваги* внаслідок зміни своєї початкової позиції рф Україна зазнала шкоди в результаті агресії. Приєднання до рф окупованих територій України дає рф неправомірну вигоду, за що має намір уникнути відповідальності. Якщо ці елементи знайдуть документальне підтвердження і будуть доведені, до рф можна застосувати принцип *estoppel*, що означає позбавлення права змінювати її початкову правову позицію. Особливого значення у механізмі естопеля набуває діяльність з фіксації юридичних фактів недотримання країною-агресоркою норм міжнародного права в Україні.

Доктрина естопеля відіграє важливу роль в інституті міжнародної відповідальності держав. Естопель встановлює факт непослідовності, блокує юридичні спроби агресора уникнути наслідків такої поведінки та легітимізувати незаконно отримані переваги або використовувати процесуальні заперечення, що суперечать його попереднім діям. Що підтверджує функціональне призначення естопеля щодо міжнародної відповідальності, яке виходить за рамки простого доказування.

У контексті міжнародної відповідальності, естопель з правила доказування трансформується у механізм протидії зміні, раніше заявленої поведінки. Естопель фіксує порушення попередньої послідовної поведінки, і робить майже неможливою легітимізацію подальшої зміни: поведінки; актів держави; тлумачення власних зобов'язань. Так, через зміну правової позиції та тлумачення власних зобов'язань щодо державних кордонів з Україною, рф були порушені зобов'язання, встановлені у Договорі між Україною і рф про українсько-російський державний кордон від 28 січня 2003 р. Спочатку був анексований Крим, пізніше – шляхом збройної агресії та окупації повністю або частково деяких областей України. Для надання легітимності цієї окупації були внесені зміни до ч. 1 ст. 65 конституції рф. У зазначеній статті перераховуються російські регіони, серед яких вказані окуповані території як «нові суб'єкти РФ». Слід зазначити, що світовою спільнотою ці акти визнаються порушенням основних принципів міжнародного права.

Висновки

Таким чином, естопель можна застосувати як засіб протидії нехтуванням нормами міжнародного права країною-агресоркою. Для цього наявні всі юридичні факти недотримання рф норм міжнародного права в Україні для застосування доктрини естопеля. Зокрема, репрезентована

раніше чітка, недвозначна позиція (заява, обіцянка або послідовна поведінка) держави-гаранта. Відповідно рф створювала певне очікування або правовий стан для України – визнання державного суверенітету та непорушності державних кордонів України. Присутня залежність дій України, які відповідають непослідовній поведінці рф. Україна має законне право на самозахист та зміну своєї позиції, взяти на себе зобов'язання або відмовитися від певних прав, внаслідок обставин, що створені державою-гарантом-агресоркою. Внаслідок зміни початкової позиції рф, визначених у договорах Україна зазнала шкоди в результаті її агресії.

Список використаних джерел

- Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон. № 1681_15 (2004).
- Мануїлова, А. (2018). Становлення принципу естопеля в міжнародному праві the formation of the principle of estoppel in international law. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 53(2), 140–144.
- Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. № 998_158 (1994).
- Посольство України в Грецькій Республіці (2014). Aide mémoire про порушення Російською Федерацією імперативних норм міжнародного права (jus cogens).
- Про міжнародні договори України. № 1906-IV. 50. Ст. 540 (2004).
- Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією. № 2643-VIII. 1. ст. 2 (2019).
- Рабовська, С. (2023). Принцип «естопель» чи доктрина venire contra factum proprium: співвідношення та пріоритетність. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки*, 1(125), 81–88.
- Сироїд, Т. (Ред.). (2014). Міжнародне право: словник-довідник. Юрайт.